

दिवशी शेतात एकसारख्या प्रमाणात सोडावीत.

ब) एच. एन. पी. व्ही. :- घाटेअळीचा प्रादुर्भाव दिसून आल्यावर एच. एन. पी. व्ही. २५० एल. ई. विषाणू अर्क (५०० मिली) प्रति हेक्टरी अधिक, कोंबडीची अंडी १० नग (फक्त पांढरा बलक), गुळ २.५ किलो (बारीक करून) आणि निळ पावडर ५० ग्रॅम, ५०० लिटर पाण्यात मिसळून पहिली फवारणी करावी आणि दुसरी फवारणी १५ दिवसांच्या अंतराने करावी किंवा २५० रोगग्रस्त अळ्यापासून मिळालेल्या विषाणूचे द्रावण अधिक एन्डोसल्फान (२ मिली / लिटर) यांची मिश्रण फवारणे.

५) भौतिक पध्दतीचा वापर :

अ) सर्वेक्षणासाठी लावलेले लिंगप्रलोभन/ काम गंध / संमोहन सापळे जास्त संख्येत म्हणजे १० सापळे प्रति हेक्टरी घाटेअळी व शेंडअळी साठी लावून अळ्यांचे प्रौढ नर पतंग पकडून नष्ट केल्यास किडीची संख्या नियंत्रणात ठेवता येते.

ब) मोठ्या अळ्या वेचून खाण्यासाठी पक्ष्यांना बसण्याकरिता बांबू इत्यादी वस्तुच्या लाकडी छत्र्या (अँटीने) बनवून त्या एक एकरला ३-४ छत्र्या शेतात उभ्या कराव्यात.

६) यांत्रिक पध्दतीचा वापर :

रात्री उडणारे प्रौढ किटक प्रकाश सापळ्यात पकडून त्यांचा नाश करावा.

७) रासायनिक औषधांचा वापर : वरील उपाया नंतरही अळ्यांचे यशस्वीरीत्या नियंत्रण झाले नाही तरच रासायनिक किटकनाशकांचा वापर करावा त्यासाठी एन्डोसल्फान २मि.लि. किंवा क्लोरोपायरीफॉस २ मि.लि. किंवा क्विनॉलफॉस २ मि.लि. किंवा कार्बारिल ३ ग्रॅम किंवा न्युऑन २ मि. लि. किंवा सायपरमेथ्रीन २ मि. लि. प्रति लिटर प्रमाणे या औषधांची किड बघून १० ते १५ दिवसांच्या अंतराने नियमित फवारणी करावी.

३) तुडतुडे :- भेंडी पिकावर सुरुवातीस तुडतुड्याचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणावर आढळतो. तुडतुडे पानातील रस शोषून घेतात. बाल्यावस्थेत ते बिनपंखी व हिरव्या रंगाचे तिरके चालतात. जेव्हा तुडतुड्याचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणावर झालेला असेल तेव्हा पाने विटकरी तांबडी झालेली दिसतात. या किडीचे नियंत्रण वेळीच न झाल्यास पिकाचे फार नुकसान होते.

४) मावा :- हिरव्या व काळ्या रंगाच्या मावा प्रामुख्याने पानाच्या खालच्या बाजूस कोवळ्या फांद्यावर किंवा शेंड्यावर आढळतो मावा मध्यासारखी विष्टा पिकाच्या विविध भागावर टाकीत असल्याने तो भाग काळपट व फिकट झालेला दिसतो व त्यावर काळी बुरशीची वाढ होते.

५) पांढरी माशी :- प्रौढ कीटक बारीक व पिवळ्या शरीराचे असतात त्यांचे पंख मेणचट भुकटीमुळे पांढरे असतात. या किडी पानाच्या खालच्या बाजूस राहून पानातील रस शोषून घेतात. या किडीमार्फत विषाणूपासून होणाऱ्या केवडा रोगाचा प्रसार होत असल्याने तिचे वेळीचे नियंत्रण करणे अत्यंत महत्वाचे असते.

तुडतुडे, मावा व पांढरी माशीसाठी व्यवस्थापनाचे उपाय :- मोनोक्रोटोफॉस २.० मि. लि. किंवा डायमेटोएट २.० मि. लि. किंवा ५ निंबोळी अर्क, किंवा इमिडोक्लोप्रिड (कॉन्फीडोर) २.५ मि. लि. प्रति लिटर पाण्यात यासारख्या अंतर प्रवाही/ वनस्पतिजन्य औषधांची दर ७ ते १० दिवसांच्या अंतराने नियमित फवारणी करावी.

II) प्रमुख रोग :-

१) केवडा किंवा हळदया (येलो व्हेन मोजॅक) : हा रोग विषाणूजन्य असून रोगट झाडाच्या पानांच्या शिरा पिवळ्या पडतात. पानांचा इतर भाग हिरवा, पिवळा दिसतो. त्यामुळे झाडांची वाढ खुंटते आणि भेंडी लागत नाही. भेंडी लागली तरी ती पिवळी रोगट दिसते.

व्यवस्थापनाचे उपाय :- सिलेक्शन २-२ किंवा आय. एच. आर. २०-३१, परभणी क्रांतीसारखी रोग सहन करणारी भेंडीची जात लावणे रोगग्रस्त झाडे उपटून नष्ट करावीत, तसेच या रोगाचा प्रसार प्रामुख्याने पांढऱ्या माशीमार्फत होत असल्यामुळे पांढऱ्या

२) भुरी रोग : हा बुरशीजन्य रोग असून त्याची सुरुवात खालच्या जुन्या पानापासून होते. पानावर पांढरे डाग दिसतात ते पसरत जाऊन संबंध पानावर पावडर पसरल्यासारखी दिसते दमट हवेत रोग झपाट्याने फैलावतो आणि संबंध झाडावर पावडर शिपडल्यासारखी दिसते व पाने वाळून गळून पडतात. फळधारणा होत नाही.

व्यवस्थापनाचे उपाय : या रोगाच्या प्रभावी व्यवस्थापणासाठी बावीस्टीन १ग्रॅम किंवा कॅराथेन १ मि. लि. किंवा कॅलोस्ट्रीन ०.५ मि.लि. प्रति लिटर पाण्यात मिसळून १०-१२ दिवसांच्या अंतराने फवारणे.

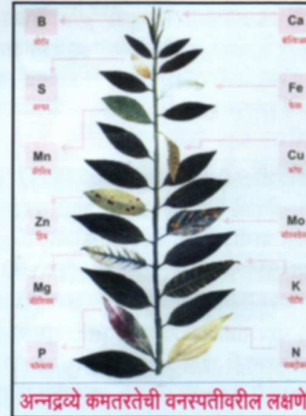
३) पानावरील ठिपके : या रोगामुळे पानावर तपकिरी रंगाचे वेडेवाकडे ठिपके दिसतात. रोग जास्त प्रमाणात पसरल्यास पाने गळून पडतात.

व्यवस्थापनाचे उपाय : बाविस्टीन १ग्रॅम किंवा डायथेन ड्रेड - ७८, २ ग्रॅम किंवा डायफोलेटॉन २ ग्रॅम प्रति लिटर पाण्यात या औषधांची फवारणी करावी.

* कोळी (माईटस) : या किडीचा समावेश कीटकवर्गात होत नाही. पानावर या किडीची संख्या बरीच आढळून येते व ती जलद चालताना दिसते. ही कीड पानातील रसाचे शोषण करीत असते. त्यामुळे झाडाच्या वाढीवर अनिष्ट परिणाम होतो.

व्यवस्थापनाचे उपाय : डॉयकोफॉल १.५ मि. लि. किंवा सल्फर २ ग्रॅम प्रति लिटर पाण्यात दर सहा दिवसांच्या अंतराने फवारणी करावी.

काढणी व उत्पादन : फळे ७ ते १० सें.मी. लांबीची झाली की काढणी करावी. फळांची ही अवस्था फुले येण्यास सुरुवात झाल्यापासून ७ ते ८ दिवसांनी येते. बाजारात सर्वसाधारणपणे कोवळ्या (५ते ७ सें.मी. लांबीची) फळांना चांगला भाव व भरपूर मागणी असल्यामुळे फळांची काढणी एक दिवसाआड करावी. जातीनुसार भेंडीचे १०० ते २०० क्विंटल प्रति हेक्टरी उत्पादन मिळते. भेंडीची साठवणूक करावयाची झाल्यास तापमानाचा विचार करणे गरजेचे आहे. जर तपमान ८.७ ते १०° सेल्सिअस व सापेक्ष आर्द्रता ९० ते ९५ टक्के असेल तर भेंडी ७ ते १० दिवसापर्यंत साठवून ठेवता येते. भेंडी लागवडीमध्ये वरील सुधारित तंत्रज्ञानाचा वापर केल्यास उत्पादनात हमखास वाढ होते.

अन्नद्रव्ये कमतरतेची वनस्पतीवरील लक्षणे

लेखक

प्रा. ला. रा. तांबडे

श्री. एस. एस. अली

प्रशिक्षण सहयोगी (उद्यानविद्या)

प्रशिक्षण सहयोगी (पिकसंरक्षण)

संपादक आणि प्रकाशक

प्रा. लालासाहेब रा. तांबडे

प्रशिक्षण संयोजक, कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर.

(श.कृ.प्र.)

(भाकू अनुप)

भेंडी लागवडीचे सुधारित तंत्र

कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर.

गट नं. २२/९, बार्शी नाक्याजवळ, बार्शी रोड, स्वेड, पो. केगांव,

ता. उत्तर सोलापूर, जि. सोलापूर. (म.रा.) पिन - ४१३ ००९.

फोन : (०२१७) २३५०३५९, फॅक्स : (०२१७) २३५०१५३

भेंडी लागवडीचे सुधारित तंत्र

आपल्या रोजच्या आहारात भाज्यांना अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. कारण भाज्यांपासून आपल्या शरीराला अत्यावश्यक अशी पोषक द्रव्ये मिळतात. खरीप व उन्हाळी हंगामात घेण्यात येणाऱ्या भाजीपाल्यात भेंडी हे एक लोकप्रिय पीक असून भारतातील बहुतेक सर्व राज्यांतून भेंडीची लागवड केली जाते. भेंडीच्या भाजीला वर्षभर शहरातून मागणी असते, तसेच आखाती देशात देखील भेंडीला चांगली मागणी आहे. त्यामुळे या भाजीच्या निर्यातीला व भेंडी हवाबंद डब्यातून पाठविण्यास मोठ्या प्रमाणावर वाव आहे. भारतातून ताज्या भाजीपाल्याच्या केल्या जाणाऱ्या एकूण निर्यातीत ६० टक्के वाटा भेंडीचा आहे.

भेंडीच्या फळात 'अ', 'ब' आणि 'क' जीवनसत्त्वे तसेच मॅग्नेशियम, फॉस्फरस, कॅल्शियम, पोटॅशियम, कार्बोदके व लोह इत्यादी घटक भरपूर प्रमाणात असतात. भेंडीची मुळे व खोड यांचा उपयोग गुळ स्वच्छ करण्यासाठी होतो. महाराष्ट्रात भेंडीखाली एकूण २५ ते ३० हजार हेक्टर क्षेत्र असून त्यापासून सुमारे १,५०,००० मे. टन एवढे उत्पादन मिळते.

हवामान व जमीन : भेंडी पिकास उष्ण हवामान चांगले मानवते. या पिकाच्या पेरणीची वेळ ही तापमानावर अवलंबून असते. तापमान १५ अंश सेल्सिअसपेक्षा कमी असेल तर बियांची उगवण चांगली होत नाही. तसेच तापमान ४२ अंश सेल्सिअसपेक्षा अधिक असल्यास फुलांची गळ होते. २० ते ४० अंश सेल्सिअस तापमानात हे पीक चांगले येते. अतिशय दमट हवामानात या पिकावर भुरी रोगाचा प्रादुर्भाव दिसून येतो. ज्या ठिकाणी थंडी जास्त आणि अधिक काळ असते, अशा ठिकाणी रब्बी हंगामात हे पीक घेता येत नाही.

भेंडीचे पीक हलक्या ते मध्यम काळ्या कसदार जमिनीत घेता येते. पाण्याचा निचरा होणारी आणि भरपूर सेंद्रिय पदार्थ असलेली जमीन या पिकास मानवते. भेंडी पिकाच्या लागवडीसाठी जमिनीचा सामू (पी.एच.) ६ ते ६.८ च्या दरम्यान असावा.

सुधारित आणि संकरित जाती :- भेंडीची लागवड व्यापारी दृष्ट्या करावयाची असेल तर केवडा या विषाणुजन्य रोगास बळी न पडणाऱ्या आणि भरपूर उत्पादन देणाऱ्या जातींची लागवड करावी.

१) परभणी क्रांती :- ही जात मराठवाडा कृषि विद्यापीठ परभणी येथून विकसित झालेली असून पुसा सावनीपेक्षा कणखर व केवडा या विषाणुजन्य रोगास अधिक प्रतिकारक आहे. बी लावणीपासून ५० ते ५५ दिवसात फळे तोडणीला येतात. फळे कोवळी-हिरवी, निमुळती आणि ७ ते १० सें.मी. लांब असून साठवणीत लवकर मऊ पडतात. या जातीपासून प्रतिहेक्टरी सरासरी उत्पादन १२० ते १४० क्विंटल मिळते.

२) फुले किर्ती :- ही जात महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी येथून सन १९९९ मध्ये लागवडीसाठी शिफारस करण्यात आली आहे. हा संकरित वाण असून फळे हिरवी, आकर्षक व ७-९ सें.मी. पर्यंत लांब व निमुळती असतात. ही जात हळद्या रोगास बळी पडत नाही व प्रति हेक्टरी सरासरी १५० ते १६० क्विंटल उत्पादन मिळते. ही जात खरीप व उन्हाळी लागवडीसाठी योग्य असून निर्यातीच्या दृष्टीने अतिशय चांगली आहे.

३) पुसा सावनी :- दिल्लीच्या भारतीय कृषि अनुसंधान संस्थेने संशोधिलेल्या या जातीमुळे भेंडी उत्पादनास खरे व्यापारी स्वरूप आले. बी पेरणीपासून ४५ दिवसांत फळे तोडणीस येतात. व्हायरस रोगाला बरीच प्रतिकारक आहे. फळांचा हंगाम दीड ते दोन महिने चालतो व या जातीपासून प्रतिहेक्टरी सरासरी १२० ते १५० क्विंटल इतके उत्पादन मिळते.

४) अर्का अनामिका :- ही जात भारतीय फलोद्यान संशोधन संस्था बेंगलोर येथे विकसित करण्यात आली. फळे गर्द हिरवी व लांब असून देखील कोवळी असतात. विशेषतः म्हणजे फळांचा देठ लांब असल्याने फळे काढणीस सोयीस्कर जातात. या जातीपासून प्रतिहेक्टरी सरासरी उत्पादन ९० ते १२० क्विंटल मिळते. खरीप व उन्हाळी हंगामासाठी ही जात चांगली आहे.

५) महिको नं. ७ :- या संकरित वाणाची फळे गडद हिरव्या रंगाची १० ते १२ सें.मी. लांब, ५ ते ६ कम्पे असलेली असतात. पेरणीपासून ४८ ते ५० दिवसात पहिली तोडणी

सुरू होते. हेक्टरी सरासरी १५० ते १८० क्विंटल पर्यंत उत्पादन येऊ शकते. हा वा हळद्या रोगास प्रतिकारक आहे.

६) महिको नं. १० :- या संकरित वाणाची फळे कोवळी आणि गडद हिरव्या रंगात असतात. १० ते १२ सें.मी. लांब असलेल्या फळात ५ कम्पे असतात. ४५ ते ४ दिवसांत पिकांची पहिली तोडणी मिळू शकते. हा वाण हळद्या रोगास प्रतिकारक आहे. या वाणाची हेक्टरी २०० ते ३५० क्विंटल इतकी उत्पादन देण्याची क्षमता आहे.

पूर्वमशागत आणि लागवड :-

भेंडीच्या लागवडीसाठी मध्यम ते भारी कसदार परंतु उत्तम निचरा होणारी जमीन निवडावी. जमिनीचा सामू ६ ते ७ च्या दरम्यान असणे आवश्यक आहे. जमीन २ सें.मी. खोल उभी व आडवी नांगरून घ्यावी व चांगले कुजलेले शेणखत हेक्टरी २०-२५ टन टाकून ते कुळवाच्या सहाय्याने चांगले मातीत मिसळून घ्यावे. हे खत घाल शक्य नसेल तर प्रथम खरीपात हेक्टरी १०० किलो ताग पेरून फुलावर येताच तो गाडू घ्यावा. एक ते दिड महिन्याने ताग कुजल्यावर त्यावर भेंडीचे पीक घ्यावे. भेंडीचे पी किडी व रोगाला लवकर बळी पडणारे असल्यामुळे जमिनीला भरपूर सेंद्रिय ख दिल्याशिवाय हे पीक निव्वळ रासायनिक खतांवर घेण्याचे टाळावे.

महाराष्ट्रातील हवामान भेंडीच्या लागवडीस पोषक असल्याने भेंडी लागवड तिन्ही हंगामात करता येते. पावसाळी हंगामात भेंडीची लागवड जून-जुल महिन्यात करावी. रबी हंगामात लागवड थंडी सुरू होण्यापूर्वी होईल याची काळजी घ्यावी व उन्हाळी हंगामात लागवड १५ जानेवारी ते फेब्रुवारी अखेर या कालावधी करावी. सर्वसाधारणपणे पावसाळी हंगामात लागवडीचे अंतर ६० X ३० सें.मी., रबी हंगामात ४५ X १५ सें.मी. ठेवावे. उन्हाळी हंगामात ३० X १० सें.मी. अंतर ठेवावे. परंतु निर्यातीसाठी कोवळी फळे नियमित काढावी लागत असल्याने एकूण उत्पन्नावर परिणाम होतो. ते टाळण्यासाठी भेंडीची लागवड ६० X १० सें.मी. किंवा ४ X १० सें.मी. ठेवल्यास योग्य प्रतीची फळे मिळून उत्पादनही चांगले मिळते लागवडीनुसार व अंतरानुसार प्रतिहेक्टरी १० ते १२ किलो बियाणे पुरेशे होते.

खत व्यवस्थापन :- सुधारीत जातीच्या पिकास हेक्टरी १०० किलो नत्र, ५० किलो स्फुरद आणि ५० किलो पालाश खत द्यावे. यातील अर्धे नत्र, संपूर्ण स्फुरद व पालाश पेरणीच्यावेळी व त्यानंतर ३ ते ४ आठवड्यांनी राहिलेले अर्धेनत्र द्यावे. पिकावर ०.२ टक्के युरिया द्रावणाचे २ ते ३ फवारे दिले असता भेंडीचे किफायतशीर उत्पादन मिळते असे आढळून आले आहे.

संजीवकांचा वापर :- भेंडी पिकामध्ये पुढील प्रमाणे संजीवकांचा वापर करावा.

१) भेंडीचे बियाणे लागवडीपूर्वी सायकोसील १०० पी.पी. एम. (१०० मि.ग्रॅ. प्रति लिटर पाणी) किंवा जिबरेलीक अॅसिड ५० पी.पी. एम. (५० मि.ग्रॅ. प्रति लिटर पाणी) च्या द्रावणात २४ तास भिजवून नंतर सावलीत वाळवून लागवड करावी. संजीवकाच्या प्रक्रियेमुळे उत्पादनात वाढ होते.

२) पावसाळ्यात पिकाची वाढ जोमाने होऊन झाडे उंच वाढतात ही वाढ आटोक्यात ठेवण्यासाठी पीक ५/६ पानावर आल्यावर ५०० पी.पी.एम. लिहोसीन, त्यानंतर १ दिवसांनी २०० पी.पी.एम. चमत्कार फवारावे.

३) कडक हिवाळ्यात जर तापमान १७° सें. पेक्षाकमी झाले तर बियांची उगवण सावकाश व वाढ मंदगतीने होते. यावर संजीवकांचा वापर करून यश मिळवता येते. १०० पी.पी.एम. जिबरेलिक अॅसिडच्या द्रावणात १ तास भिजवून मगच लागवड करावी. तसेच पिकास ३-४ पाने आल्यानंतर जिबरेलिक अॅसिड २० पी.पी.एम. किंवा अॅल्ट्राझाईम १०० पी.पी.एम. यांच्या फवारण्या कराव्यात.

४) एकसारखी हिरव्यागार लुसलुशीत भेंड्या मिळण्यासाठी जिबरेलिक अॅसिड १ पी.पी.एम. व अॅग्रीस्ट्रॉग १०० पी.पी.एम. यांच्या फवारण्या कराव्यात.

५) लुसलुशीत भेंड्या दुरच्या बाजारात पाठविण्यासाठी फळ तोडणीच्या आदल्या दिवशी एनएए २० पी.पी.एम. आणि अॅल्ट्राझाईम १०० पी.पी.एम. फवारावे.

अंतरमशागत पाणी व्यवस्थापन :- लागवडीनंतर २ ते ३ आठवड्यांनी रोपांना विरळणी करावी. या वेळी एका ठिकाणी एकच जोमदार रोप ठेवावे. याच सुमारास पिकामधील तणाची खुरपणी करावी. जेथे शेतमजुरांची टंचाई आहे अशा ठिकाणी

लागवडीपूर्वी तणनाशकाचा वापर करणे फायदेशीर ठरते. यासाठी बासालीन २ ते २.५ लिटर ५०० पाण्यात मिसळून एक हेक्टर क्षेत्रावर फवारावे. तसेच जमिनीमधून देण्यासाठी टोक-ई हे तणनाशक वापरावे याचे प्रमाण हेक्टरी ५ लिटर वापरल्यास तण नियंत्रण होण्यास मदत होते. तणनाशकाचा फवारा करतांना जमिनीत पुरेसा ओलावा असणे (वापसा स्थिती) आवश्यक असते. तणनाशकाच्या फवारणीनंतर ३ ते ४ दिवसांनी भेंडीचे बियाणे पेरवे. यामुळे पिकास जवळ-जवळ ४५ ते ६० दिवसांपर्यंत तणांचा त्रास होत नाही.

उन्हाळी भेंडीसाठी मुबलक पाणी पुरवठ्याची नितांतरगज असते. लागवडी नंतर लगेच हलके पाणी द्यावे. उन्हाळ्यामध्ये भेंडीला ४ ते ५ दिवसांच्या अंतराने पाणी द्यावे. शक्य असल्यास सरीमध्ये गवताचे किंवा भाताच्या पेंढ्याचे किंवा पालापाचोळ्याचे किंवा रंगीत प्लॅस्टिकचे आच्छादन घालावे. यामुळे जमिनीतील ओलावा जास्त दिवस टिकून राहतो व तणांचा त्रास कमी होतो. जर आच्छादन नसेल तर २-३ खुरपण्या जास्त कराव्या लागतात व पाणी पण जास्त लागते असा अनुभव आहे.

भेंडीवरील किड व रोगांचे व्यवस्थापन

I) प्रमुख किडी :

१) शेंडे व फळे पोखरणारी अळी :- या किडीचा प्रादुर्भाव उन्हाळ्यात मोठ्या प्रमाणावर आढळतो. या किडीची मादी पानाच्या बेचक्यात वाढणाऱ्या अंकुरावर, फुलकळीवर, फुलावर व फळावर अंडी घालतात अंड्यातून जन्मलेली अळी कोवळ्या शेंड्यात छिद्र करून शिरते व फांद्या व खोड्यांना पोखरते. त्यामुळे मुळाकडून शेंड्याकडे होणारा अन्न द्रव्याचा पुरवठा थांबतो. परिणामी झाडाचे शेंडे सुकू लागतात आणि मरतात. अळ्याच्या शरीरावर काळे, तांबडे ठिपके असतात. पूर्ण वाढलेली अळी ३१ मि.मि. लांबीची असते.

२) घाटे अळी :- घाटे अळ्या बहुभक्षी असून हरभरा, कापूस तंबाखु सोयाबीन, भाजीपाला आणि भेंडी पिकावर प्रामुख्याने आढळतात. पतंग मध्यम आकाराचा, फिकट पिवळा ते तपकिरी रंगाचा असून, त्यांचे पुढील पंखावर स्पष्ट काळे ठिपके असतात आणि मागील पंख फिकट असतात. पूर्ण वाढलेल्या अळ्यांचा रंग गुलाबी किंवा फिकट पिवळा असतो. अंड्यातून नुकत्याच निघालेल्या अळ्या कोवळी पाने खातात. त्यामुळे झाडांची वाढ खुटते आणि उत्पादन घटते. त्यानंतर मोठ्या वाढलेल्या अळ्या कोवळ्या फळात शिरून त्यावर आपली उपजिविका करतात.

शेंडे व फळे पोखरणारी अळी आणि घाटे अळीचे एकात्मिक व्यवस्थापन

१) मशागतीद्वारे व्यवस्थापन : पिकाची कापणी झाल्यानंतर लागलीच जमीन नांगरावी म्हणजे जमिनीतील किटक उघडे पडून त्यांचा उन्हामुळे आणि पक्ष्यांनी खाल्ल्याने नाश होतो.

२) किडींना पूरक खाद्य वनस्पतींचा नायनाट : भेंडीवर येणाऱ्या शेंडेअळी व घाटेअळी इतरही अनेक पिकांवर व तणावर येते. तेव्हा शक्यतो अशी पिके भेंडीजवळ घेऊ नयेत.

३) वनस्पतीजन्य कीटकनाशकांचा वापर :

अ) भेंडीवर अळीसाठी निंबोळीच्या ५ टक्के अर्काची फवारणी केल्यास परोपजीवी किटकांना अभय मिळते आणि किडींचा प्रादुर्भाव कमी होतो.

ब) तसेच बेशरमाच्या (महानंद) पानांच्या ५ टक्के अर्कासोबत (५ किलो पाने १०० लिटर पाण्यासाठी) एंडोसल्फान अथवा मोनोक्रोटोफॉसची अर्धी मात्रा वापरल्यास ते जास्त प्रभावी ठरते आणि किडींचे सुध्दा चांगले व्यवस्थापन होते.

क) ५% निंबोळी अर्काचा वापर : निंबोळ्या उपलब्ध असताना त्या जमा करून चांगल्या वाळवा व साठवून ठेवा. फवारणीच्या आदल्यादिवशी १० किलो निंबोळ्या कुटून बारीक करा व २० लिटर पाण्यात रात्रभर भिजत घाला. दुसऱ्या दिवशी निंबोळीचा अर्क फडक्याने चांगला गाळून घ्या. या अर्कात ४०० ग्रॅम निरमा पावडर मिसळा हा अर्क एकूण २०० लिटर होईल एवढे पाणी मिसळा हा अर्क नीट ढवळून एक एकर क्षेत्राकरीता फवारा.

४) जैविक पध्दतीचा वापर :

अ) ट्रायकोग्रामा :- पतंग वर्गीय कीडींच्या अळीअवस्था व्यवस्थापन करण्यासाठी या परोपजीवीकीटकांची अंडी (ट्रायकोकार्ड) एक ते दीड लाख प्रतिहेक्टरी अमावस्याच्या